

The Last Lecture

Shoshana Schechter

א. רש"י על בראשית א'א'

(א) בראשית. אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחדש הזה לכם, שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל, ומה טעם פתח בבראשית? משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים (תהילים קי"א), שאם יאמרו אמות העולם לישראל לסטים אתם, שקבשתם ארצות שבעה גוים, הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם, וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו:

ב. רש"י על שמות א'א'

(א) ואלה שמות בני ישראל. אע"פ שמנאן בחייהם בשמותם, חזר ומנאם במיתתם, להודיע חבתם, שנמשלו לכוכבים, שמוציאם ומכניסם במספר ובשמותם (שמות רבה), שג' "המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא" (ישעיהו מ'):

ג. רש"י על ויקרא א'א'

(א) ויקרא אל משה. לכל דברות ולכל אמירות ולכל צווים קדמה קריאה, לשון חבה, לשון שפלאכי השרת משתמשין בו, שנאמר וקרא זה אל זה (ישעיהו ו').

ד. רש"י על במדבר א'א'

(א) וידבר. במדבר סיני באחד לחדש וגו'. מתוך חבתן לפניו מונה אותם כל שעה — כשיצאו ממצרים מנאן, וכשנפלו בעגל מנאן לידע מגן הנותרים, כשבא להשרות שכנתו עליהם מנאם, באחד בניסן הוקם המשכן ובאחד באיר מנאם:

ה. רש"י על דברים א'א'

(א) אלה הדברים. לפי שהן דברי תוכחות ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בקו, לפיכך סתם את הדברים והזכירם ברמז מפני כבודו של ישראל (עי' ספרי):

העמק דבר על דברים, פתיחה לספר דברים

(א) זה הספר נקרא משנה תורה. וכתבו התוס' ריש מס' גיטין דמשנה תורה אינו אלא חוזר ושונה מה שלמעלה. וזה הטעם שומה בפי הרמב"ן ז"ל. עד שהרמב"ן כשמגיע למצות שבפי שופטים תצא מבאר בכמה מצות שמצוה זו מעין וחלק אותה מצוה הכתובה כבר. עד שחושב מצות שלוח הקן. חלק ממצות אותו ואת בנו. ובעיני הוא פלא. כי שתי מצות אלו רחוקות זמ"ז מן הקצה אל הקצה, וגם כפילות המצות נמצא בס' שמות מן תחלת פרשת שמר לו עד בחלב אמו, בפי תשא. היא כפולה וכבר נאמרה בפי משפטים. אלא שמ"מ אינו מיותר ח"ו כמבואר שם בס"ד. וכך בס' דברים לא נמצא הרבה מצות שנשנה. ומה שנשנה אינו מיותר ח"ו. אלא נראה טעם לזה השם. (ב) מבואר בת"א פתשגן אורייתא. כמבואר להלן י"ח ומשמעו פירוש ובאור עד שמעמיד על דקדוק לשון התורה. ומשום דכלל זה הספר ועיקרו בא להזהיר על עמל תורה לפרש דקדוקי המקרא וזהו תלמוד. וכל המוסר ורבו דברים שהי' משה רבינו מוכיחם הכל בא לזה התכלית שיקבלו ע"ע עול התלמוד מפני כמה עיקרים שיבואר בגוף הספר. מש"ה נקרא בשמו משנה תורה לשון שינון של תורה. (ג) ואם נרצה לפרש משנה מלשון כפול כהבנת הגמ' סנהדרין דכ"א ב'. תהיה הכונה לפי הפשט ביחוד ע"ז הספר. משום דבזה הספר יש הרבה מקראות שא"א לפרש לפי הפשט ההכרחי שאין המקרא יוצא ממנו אלא בשתי כוונות. כאשר יבואר כ"פ בפי שופטים תצא תבוא וכן בפרשיות הקודמות דכתיב כ"פ שמירה ועשיה למצות חקים ומשפטים. ומשמעות שמירה ועשיה דמצות אינו דומה לחקים ומשפטים. דבמצות משמעו מעשה המצות. ובחקים ומשפטים משמעו תקון הלכה. כמש"כ בס' ויקרא י"ח ה'. מש"ה מכונה זה הספר משנה תורה. (ד) בונה בב"ר פ"ו א"י אמר רשב"י ספר משנה תורה היה סיגנון ליהושע בשעה שנגלה עליו הקב"ה מצאו יושב וס' משנה תורה בידו כו'. (ה) למדנו דזה הספר ביחוד יש להוציא ממנו כל אופני מוסר. וכן בפי המלך כתיב וכתב לו את משנה התורה וגו' בו ואע"ג דמצות כתיבה היתה כל התורה כולה בשלימות דוקא. מ"מ המכוון הוא משנה התורה. שיביט המלך בו תמיד כדי להגיע לתכלית המבואר שם. (ו) למען ילמד ליראה וגו' לשמור את וגו' לבלתי רום לבבו וגו' ולבלתי סור מן המצוה וגו'. (ז) ויש להבין מכ"ז דהמדקדק יפה בדברי מוסר שבזה הספר שיצא מפי משה רבינו ברוח קדשו. ימצא כל איש לפי ערכו דבש וחלב. [וע' בפי. עקב פרשה ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך עד סוף הפרשה] עד שגם יהושע רבן של ישראל השקיף בזה הספר תמיד. ומזה יתבונן כל אחד לפי כחו. וימצא דרך ישר להלך נכחו. לפי הליכות עולם לו. ואור זה הספר יהי נר לרגלו: (ח) אמנם ראש וסוף התוכחה שבזה הספר. הוא על החזקת חקים ומשפטים שהוא התלמוד בישראל. אשר ממנה תוצאות חיי האומה והיהדות בכלל. וע"ז נכרת הברית השני בערבות מואב ובהר גריזים וה"ע להקים את דברי התורה וגו'. וממנה יתד ופנה למוסרי אנשי המעלה. הן מי שזכה לתורה

ועמלה הן מי שברכו ה' להחזיקה בקיומה וכלכולה. [כמובא בפנים ו' כ"ד כ"ז
י"ט ובכ"מ] וע"ז נקרא זה הספר משנה תורה. לשון חרבה ולהשיב מלחמתה של
תורה שערה. ובזה תהי לנו עוז ואורה. אמן:

ג. דברים ד':א-ד'

(א) ועתה ישראל שמע אל-הַחֲקִים וְאֶל-הַמְשָׁפְטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת
לְמַעַן תַּחֲיוּ וּבְאַתֶּם וְיִרְשַׁתֶּם אֶת-הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נָתַן לָכֶם: (ב) לֹא
תִסְפוּ עַל-הַדְּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם וְלֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ לְשֹׁמֵר אֶת-מִצְוֹת ה'
אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם: (ג) עֵינֵיכֶם הִרְאֹת אֶת אֲשֶׁר-עָשָׂה ה' בְּבַעַל פְּעֹר
כִּי כָל-הָאִישׁ אֲשֶׁר הִלֵּךְ אַחֲרָי בְּעַל-פְּעֹר הַשְּׂמִידוֹ ה' אֱלֹהֵיךָ מִקְרָבָה: (ד) וְאַתֶּם
הַדְּבָקִים בַּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כְּלָכֶם הַיּוֹם:

ה. רמב"ן על דברים ג':כ"ד

(א) והנה השלים התוכחות בזה שהודיע אותם שגרמו אבותיהם רעה על עצמם וגם
עליו גרמו עונש שלא יעברו לארץ אבל הם הבנים יעברו ויירשו אותה אם לא יהיו
כאבותם דור סורר ומורה ולכך יתחיל עתה להזהירם בכללי המצות שלא יוסיפו
עליהם ולא יגרעו מהם:

ו. העמק דבר על דברים ד':ב'

(א) לא תוסיפו וגו' ולא תגרעו ממנו לשמור וגו'. אם הי' הכונה אזהרה שלא
לגרוע ולעבור על מצות ה' ברצון ובכונה לעשות שלא כרצון ה'. הכי מיבעי ולא
תגרעו מלשמור את מצות ה' וגו' אלא סמוך ענין אזהרה זו למקרא הקודם למען
תחיו וגו' ובאשר יש אמצעים אחרים להשיג דבקות אלקי. ומכש"כ ע"י קרבנות
שמכשירים הרבה להשיג דעת אלקים כמש"כ בס' שמות ר"פ יתרו. ע"כ אמר כי
ע"י חקים ומשפטים טוב יותר להשיג זה החיות מאמצעים אחרים. וע"ז אמר לא
תוסיפו וגו' כי כל האמצעים בלי דעת תורה יש להזהר שלא יביאו להוסיף על
הדבר שהוא הלכות שבע"פ ע"י נעימות המצוה הנעשה באהבת ה'. או להיפך
ולא תגרעו ממנו. מן הדבר שהוא הלכות שבע"פ כדי לשמור את מצות וגו'.
היינו את גוף המצוה לפי דעתו בהכשר אהבה ודעת אלקים.

ז. כלי יקר על דברים ד':ב'

(א) לא תוסיפו על הדבר וגו'. בשלמא לא תוסיפו שפיר קאמר כי סד"א שיש
בכלל מאתים מנה, אבל לא תגרעו למה לי כי הגורע אחת מכל מצות ה' כבר
הוא מצווה ועומד שלא לגרוע אפילו אחת מכל המצות ובחבורינו עוללות אפרים

מאמר שפ"ה פרשנו שלא תגרעו אינו ציווי אלא פירושו דוגמת שאמרו רז"ל (ברכות כט:): לא תרוי ולא תחטא, כי לא תחטא אינו ציווי כי פשוט הוא אלא פירושו לא תרוי כדי שלא תחטא כך פירוש לא תוסיפו ואז ממילא לא תגרעו הא כל המוסיף גורע

יא. דברים ה' א'-ג'

(א) ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אלהם שמע ישראל את החקים ואת המשפטים אשר אנכי דבר באזניכם היום ולמדתם אתם ושמרתם לעשותם: (ב) ה' אלקינו כרת עמנו ברית בחרב: (ג) לא את אבותינו כרת ה' את הברית הזאת כי אתנו אנחנו אלה פה היום כלנו חיים:

יב. רש"י על דברים ו:ו'

(א) והיו הדברים האלה. ומהו האהבה? והיו הדברים האלה, שמתוך כך אתה מכיר בהקב"ה ומדבק בדרךיו (ספרי): (ב) אשר אנכי מצוך היום. לא יהיו בעיניך כדיוטגמא ישנה שאין אדם סופנה, אלא כחדשה שהכל רצין לקראתה; דיוטגמא – מצות המלך הבאה במקתב (ספרי):

יג. דברים י"ב-י"ג

(יב) ועתה ישראל מה ה' אלקיך שאל מעמך כי אם ליראה אתה ה' אלקיך ללכת בכל דרךיו ולא הבה אתו ולעבד אתה ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך: (יג) לשמר את מצות ה' ואת חקתיו אשר אנכי מצוך היום לטוב לך:

יד. רש"י על דברים י"ב

(א) ועתה ישראל. אף על פי שעשיתם כל זאת, עודנו רחמיו וחבתו עליכם, ומכל מה שחטאתם לפניו אינו שואל מכם כי אם ליראה וגו': (ב) כי אם ליראה וגו'. ורבותינו דרשו מכאן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (ברכות ל"ג):

טו. ברכות ל"ג

ואמר רבי חנינא: הכל בידי שמים, חוץ מיראת שמים. שנאמר: "ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה". אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא? והאמר רבי חנינא משום רבי שמעון בן יוחי: אין לו להקדוש ברוך הוא בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים, שנאמר "יראת ה' היא אוצרו". אין, לגבי משה

מִילְתָּא זֹוּטְרָתָא הִיא. דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינָא: מְשַׁל לְאָדָם שְׂמִבְקָשִׁים מִמֶּנּוּ כְּלִי גְדוֹל,
וַיֵּשׁ לוֹ — דּוֹמָה עָלָיו כְּכִלֵי קָטָן. קָטָן, וְאִין לוֹ — דּוֹמָה עָלָיו כְּכִלֵי גְדוֹל.

טו. רמב"ן על דברים י"ב

(א) מה ה' אלקיך שואל מעמך נמשך אל לטוב לך יאמר איננו שואל מעמך דבר שיהיה לצרכו אלא לצורכך כטעם אם צדקת מה תתן לו (איוב לה ז) רק הכל הוא לטוב לך ואמר הטעם כי לה' אלקיך השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה וכולם נותנים כבוד לשמו איננו צריך לך רק באבותיך חשק ויבחר בזרעם אחריהם מכל העמים בכם שאתם מבחר זרעם ולא בישמעאל ולא בעשו:

יז. ספר העקרים, מאמר ג ל"א

(א) התכלית המושג אל הנפש בהיותה בגוף מצד קיום מצות התורה אינו אלא שתקבע בנפש תכונת יראת השם יתברך, וכשיהיה בה התאר הזה ליראה את השם הנכבד והנורא תתעלה הנפש ותוכן להשיג החיים הנצחיים שהוא הטוב הצפון לצדיקים והיא הצלחת הנפש, אמר הכתוב מה רב טובך אשר צפנת ליראיך... לפי שהיראה היא התכונה הנקנית באמצעות מצות התורה, והיא התכונה היותר משובחת ששיג האדם ולא תושג כי אם אחר עמל והשתדלות גדול, שהרי אברהם אבינו לא נאמר עליו ירא אלקים עד סוף נסיונותיו, שאמר הכתוב עליו כי עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה, כלומר וכבר הגעת אל התכונה המשובחת שאפשר ששיג האדם בעולם הזה כדי שיזכה בה לחיי העולם הבא. ובעבור זה תזהיר התורה במקומות רבים על התכונה הזאת, אמרה ויראת מאלקיך אני ה', את ה' אלקיך תירא, לפי שהתכונה הזאת קשת להשגה מאד ועם כל זה תושג בשמירת מצות התורה.

(ה) ובעבור זה אמר הכתוב ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו ולעבוד את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך לשמור את מצות ה' אלקיך וגו'. וביאורו על זה הדרך, כי משה היה אומר לישראל גודל הפלגת חסדי ה', כי מן הדין היה ראוי אל האדם ליראה את השם יתברך וללכת בדרכיו ולאהבה אותו ולעבדו בכל לב ובכל נפש כדי ששיג שלמותו הנפשי, ולפי שזה ענין קשה מאד שיגיע האדם אל המדרגה הראויה מן היראה והאהבה והעבודה בכל לב ובכל נפש, הקל עליו השם יתברך כי תחת כל זה צוהו לשמור חקות השם ומצותיו בלבד, ובוזה תושג התכונה המגיעת לו מצד העבודה בכל לב ובכל נפש, ויהיה פירוש הפסוק כן, ועתה ישראל הסתכל גודל הפלגת חסדי ה' מה הוא שואל מעמך, כי אינו שואל מעמך כי אם תחת יראת השם יתברך ותחת לכת בדרכיו ולאהבה אותו ותחת עבודתו בכל לבבך ובכל נפשך שהיית מחוייב לעשות, אינו שואל כי אם לשמור מצות ה'

ואת חקותיו אשר אנכי מצוך היום לטוב לך, כלומר וכל זה לטוב לך, כי באמצעות שמירת מצות התורה יושג התכלית האנושי שהיה ראוי שישגהו האדם בעמל גדול ובטורח מופלג באמצעות היראה והאהבה והעבודה אל השם יתברך בכל לבו ובכל נפשו.

(ו) והבן זה הפירוש בזה הפסוק כי הוא מופלג מאד, תוסר בו הקושיא שהקשו עליו כשאמרו אטו יראה מלתא זוטרתא היא, ותרצו אין לגבי משה מלתא זוטרתא היא, ואין תירוץ זה מספיק, כי יש לבעל הדין לחלוק ולומר שאין ראוי שיאמר העשיר המופלג לעני שאין לו כלום מה אני שואל מעמך כי אם אלף זהובים, לפי שאלף זהובים לעני דבר גדול הוא וקשה ההשגה, ואין העשיר מדבר בזה נכונה. ולפי דרכנו מתפרש יפה, כי אין השם יתברך מבקש דבר שהוא קשה ההשגה אלא קיום מצות התורה, כי תכונת היראה שעל ידה יושג השלמות האנושי תמשך אל קיום מצות התורה.

דברים כ"ט: י"ג-י"ד

(יג) וְלֹא אֶתְכֶם לְבַדְכֶם אֲנֹכִי כָרַח אֶת־הַבְּרִית הַזֹּאת וְאֶת־הָאֱלֹהִים הַזֹּאת: (יד) כִּי אֶת־אֲשֶׁר יִשְׁנֹו פֹה עִמָּנוּ עִמְד הַיּוֹם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵינוּ וְאֶת אֲשֶׁר אֵינְנוּ פֹה עִמָּנוּ הַיּוֹם:

שבועות ל"ט

על דעתי שנאמר (דברים כט, יג) ולא אתכם לבדכם וגו' כי את אשר ישנו פה אין לי אלא אותן העומדין על הר סיני דורות הבאים וגרים העתידין להתגייר מנין ת"ל (דברים כט, יד) ואת אשר איננו

דברים ל"א: י"א-י"ד

(יא) כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם לֹא־נִפְלְאת הוּא מִמֶּךָ וְלֹא רַחֲקָה הוּא: (יב) לֹא בַשָּׁמַיִם הוּא לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה־לָנוּ הַשָּׁמַיְמָה וְיִקְחֶהָ לָנוּ וְיִשְׁמְעֵנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָה: (יג) וְלֹא־מֵעֵבֶר לִים הוּא לֵאמֹר מִי יַעֲבֹר־לָנוּ אֶל־עֵבֶר הַיָּם וְיִקְחֶהָ לָנוּ וְיִשְׁמְעֵנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָה: (יד) כִּי־קְרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבְלִבְכֶךָ לַעֲשׂוֹתוֹ: {ס}

רש"י על דברים ל"א: י"ב

(א) לא בשמים הוא. שאלו היתה בשמים, היתה צריד לעלות אחריה ללמדה:

כב. עירובין נ"ד
רבא אמר: עשה מועדים לתורה.

כג. דברים ל"ז-ט"כ'
(ט) העלתי בכם היום את השמים ואת הארץ החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך: (כ) לאהבה אתה' אלקיך לשמע בקלו ולדבקה בו כי הוא חייד וארד ימיד לשבת עליה אדמה אשר נשבע ה' לאבתך לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם: (פ)

Made with the Sefaria Source Sheet Builder
www.sefaria.org/sheets